

Petr VOREL

Nacionalita a konfese v politickém životě jagellonských Čech

(Utváření nového modelu společenské normy prostřednictvím Viléma z Pernštejna)

V období raného novověku získává ve střední Evropě otázka národní a konfesijní identity výrazně větší váhu, než tomu bývalo v předchozích obdobích evropských dějin.¹ Tento posun byl v prvním případě ovlivněn zvýrazněním myšlenky národního německého státu v době pokusů Maxmilána I. o obnovení integrity Svaté říše římské na přelomu 15. a 16. století. V druhém případě byla pak váha náboženské příslušnosti jedince zásadně ovlivněna jak rychlým průběhem reformace v západním křesťanství v 16. století, tak především novým vymezením významu konfesijní příslušnosti v politickém životě říše (1555).

Situace v Čechách se však tomuto vývojovému trendu do značné míry vymyká, neboť s vymezením váhy národní a náboženské příslušnosti se v důsledku zvláštního vývoje v 15. století musela česká společnost vyrovnat podstatně dříve než okolní země.² Specifické postavení v konfesijní struktuře Evropy si české země uchovávaly i po většinu jagellonské doby.³ Na sklonku středověku se taková situace dokonce zrcadlí v obecně v Evropě rozšířeném rčení, předjímajícím většinové splnutí identity národnostní a náboženské: „*Co Čech, to kacíř*.“ Vnitřní náboženská a národnostní situace v samotných Čechách vypadala ve skutečnosti jinak. Nicméně politicky vynucená náboženská tolerance, k níž česká společnost dospěla již na samém sklonku středověku (1485), tedy podstatně dříve, než se okolní Evropa musela vyrovnat s důsledky konfesijního rozdělení společnosti, představuje

¹ Heinz SCHILLING, *Nation und Konfession in der frühneuzeitlichen Geschichte Europas (Zu den konfessionsgeschichtlichen Voraussetzungen der frühmodernen Staatsbildung)*, in: Klaus GARBNER (Hg.), *Nation und Literatur im Europa der Frühen Neuzeit* (Akten des I. Internationalen Osnabrücker Kongresses zur Kulturgeschichte der frühen Neuzeit), Tübingen 1989, s. 87-107.

² Otázku vývoje národní identity v kontextu konfesijním v českém středověkém prostředí podrobně analyzuje František ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 2000.

³ Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526)*, sv. 4, *Venkovský lid – Národnostní otázka*, Praha 1999; TÝŽ, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001.

v evropských dějinách ojedinělý a dosud nedoceněný model soužití širokého společenství ve víře nejednotného.⁴

Pro obě sledovaná hlediska bylo podstatné, že v procesu utváření nových náboženských uskupení v raném novověku měla v evropském měřítku konfesijní příslušnost vyšší váhu než národní identita – tento princip se také objevuje již v husitské reformaci.⁵ Zatímco konfesijní rozdělení (katolík x kališník) bylo v Čechách až záležitostí 15. století, u vymezování národní identity nalézáme mnohem hlubší kořeny, a to především v protikladu česko – německém.⁶ Ten lze v obecné rovině sledovat po celou dobu soužití obou etnik na našem území, tedy od vrcholného středověku⁷ do moderní doby, nicméně v různých údobích našich dějin měl rozdílnou váhu. V konkrétních případech pak záviselo na okolnostech politických, do jaké míry byla relativně stabilní národnostní struktura osídlení českých zemí využitelná jako mocenský argument.

Ve starších dobách středověku a raného novověku se s projevy národnostního antagonismu setkáváme hlavně na vrcholné politické scéně.⁸ Vstupuje do hry jako argument v dobách, kdy domácí mocenské struktury na jedné straně pocítovaly hrozbu oslabení svého vlivu na dění v zemi (obvykle ze strany německé), ale ještě měly dostatek prostředků, jak tento proces zpomalit nebo zastavit. Ochrana zájmů národa byla nejjednodušším společným jmenovatelem, na kterém se mohla česká šlechta rychle shodnout i přes nevyřešené „staré účty“ a osobní nevraživost. Politickou alternativou k tomuto modelu se stal princip „zemského patriotismu“, v němž u mocenské vrstvy mělo převládnout vědomí identifikace se zemí (královstvím, markrabstvím) nad zájmy národnostně vymezené vládnoucí vrstvy (národní identita poddaných nikoho zvláště nezajímala). S ním se setkáváme v dobách, kdy se výrazně posiluje vliv centrálního panovnického dvora na úkor stavovské složky společnosti.

Ve svém příspěvku bych rád upozornil na některé aspekty, týkající se vývoje nacionality a konfesionality v Království českém na počátku raného novověku, a to především z hlediska jejich uplatňování v reálné politice na úrovni vládnoucí vrstvy v zemi. Pro obě témata představuje mimořádně významnou osobnost moravský a český velmož Vilém z Pernštejna (1438-1521). Je tomu tak jak díky

⁴ J. MACEK, *Víra a zbožnost*, s. 385-416.

⁵ F. ŠMAHEL, *Idea národa*, s. 119-121.

⁶ František ŠMAHEL, *Česká anomálie? Úvaha na okraj diskusí o modernosti českého „národa“ a českého nacionalismu ve 14. a 15. století*, ČsČH 17, 1969, s. 57-68; nejnověji TÝŽ, *Husitská revoluce I*, Praha 1993, s. 337-352.

⁷ Jiří KOŘÁLKA, *Mýtus německého nepřítele: Dalimil a ti druzí*, in: Walter KOSCHMAL – Marek NEKULA – Joachim ROGALL, *Češi a Němci (Dějiny – kultura – politika)*, Praha 2001, s. 414-418.

⁸ Tilman BERGER, *Jazyk a národ*, in: W. KOSCHMAL – M. NEKULA – J. ROGALL, *Češi a Němci*, s. 131-135. Jako příklady uvádí autor konkrétní doklady z různých údobí (počátek 14., počátek 15. a počátek 17. století).

obsáhlé pramenné základně, kterou po sobě zanechal,⁹ tak i v důsledku skutečnosti, že svoje názory na problematiku národa a náboženství mohl prakticky aplikovat jak v zemské politice, tak i na úrovni rozlehlých dominií, kterým vládl. Právě z jeho pera pochází exaktně vyjádřená definice termínu “národ”, vycházející nikoli ze zemského, ale z jazykového hlediska. Vilém z Pernštejna je také oprávněně považován za jednoho z hlavních praktických tvůrců modelu “nadkonfesijního křesťanství”, který se v politickém životě uplatňoval ještě před luteránskou reformací a zůstal v českém a moravském prostředí hlavním východiskem politické kultury vládnoucí aristokratické vrstvy až do sklonku 16. století.¹⁰

Období 15. století je z hlediska formování české národní identity považováno za vrchol národního vývoje, vymezujícího se vůči německému sousedství; za nejvýraznější impuls, na který pak navazovaly definice národa koncem 16. století v pojetí Daniela Adama z Veleslavína.¹¹ Jistě lze přijmout jistou návaznost mezi vyhrocenou nacionalitou husitské doby a národním cítěním doby veleslavínské,¹² nicméně pro hodnocení celého tohoto období hraje podle mého názoru velmi důležitou úlohu oněch několik desetiletí mezi ukončením středověkých válek v Čechách a reformací, kdy na domácí politické scéně získává otázka národní identity nový rozměr.

Politické řešení náboženských rozporů, jehož výslednicí byl tzv. kutnohorský náboženský mír (1485), umožnilo prosadit uvnitř domácí aristokracie princip, podle kterého identita národní představuje vyšší hodnotu než konfesijní příslušnost. Autorem tohoto vymezení byl právě Vilém z Pernštejna, ovšem nedospěl k němu na základě antagonismu česko-německého, ale na základě jiných dobových souvislostí.

V průběhu více než pěti desetiletí jagellonské vlády došlo z hlediska národnostních vztahů na české politické scéně k podstatným posunům. Na počátku raného novověku vládnoucí vrstva Království českého nepocítovala potřebu chránit svou národní identitu vůči německému vlivu, neboť se jí necítila být ohrožena. Už v průběhu prvních let vlády Vladislava Jagellonského se totiž podařilo výrazně oslabit dřívější státoprávní vazby českých zemí vůči Svaté říši římské, které byly oficiálně císařem potvrzeny jen v podobě lenního charakteru úřadu říšského arcicíšníka (náležel českému králi jako prvnímu ze světských kurfiřtů). Teoretická možnost vnějšího zásahu císaře nebo některého z kurfiřtů do českých zále-

⁹ Josef VÁLKA, “Politická závěť” Viléma z Pernštejna (1520-1521) - Příspěvek k dějinám českého politického myšlení v době jagellonské, Časopis Matice moravské 90, 1971, s. 63-86.

¹⁰ Jaroslav PÁNEK, *The Question of Tolerance in Bohemia and Moravia in the Age of the Reformation*, in: Ole Peter GRELL – Bob SCRIBNER (ed.), *Tolerance and intolerance in the European Reformation*, Cambridge 1996, s. 231-248.

¹¹ Zdeněk BENEŠ, *Pojmy národ a vlast v díle Daniela Adama z Veleslavína*, AUC – Philosophica et historica I, 1988, s. 61an.

¹² Petr ČORNEJ, *Cizí, cizozemec a Němec*, in: Bronislav CHOCHOLÁČ – Libor JAN – Tomáš KNOZ (red.), *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 97-109.

žitostí byla definitivně uzavřena roku 1486 rozhodnutím českého zemského sněmu, který negoval účinnost rozhodnutí zahraničních soudních instancí, pokud nebyly v souladu s českým právním řádem. Toto precedentní rozhodnutí bylo iniciováno obavou o stabilitu dvoustupňové struktury privilegované šlechtické stavovské vrstvy, vyvolané snahou národnostně německého šlechtického rodu Šliků z Passounu, usídleného v severozápadních Čechách, o prosazení arbitrážní role saského kurfiřta v jejich majetko-právních sporech uvnitř Království českého. Tyto spory (pokračující ještě počátkem 16. století) urychlily proces tzv. "uzavírání panského stavu", tedy vytvoření exaktního výčtu šlechtických rodů v Čechách náležejících k privilegované sociální skupině, které byly vyhrazeny nejvyšší zemské úřady. Panské rody patřily až na ojedinělé výjimky mezi rodiny národnostně české. Česká aristokracie tehdy využila zkušeností ze sousední Moravy, kde k uzavření panského stavu došlo již o dvě desetiletí dříve.

Ve stejné době se v Čechách i na Moravě prosadila čeština jako jediný oficiální jazyk, kterým byla vedena jednání zemského sněmu, zemského soudu i zápisy do tzv. desk zemských. Národnostně německá šlechta usídlená v Čechách nebyla sice z politického života formálně vyřazena, ale bez aktivní znalosti češtiny nemohla zastávat žádný významnější úřad. I mezi královskými městy rozhodující měrou převažovala města jazykově výhradně česká. Několik královských měst v Čechách s převažujícím obyvatelstvem německého jazyka se politického života jako právnické osoby (např. při jednání zemských sněmů) mohlo účastnit jen prostřednictvím svých zástupců, kteří ovládali češtinu.

I v době, kdy za vlády císaře Maxmiliána I. dochází v sousedním německém prostředí k cílenému rozvíjení nacionality jako politické kategorie,¹³ se česká aristokracie necítila být tímto vývojem přímo ohrožena. České země oficiálně nepatřily k té části někdejší Svaté říše římské, kterou se od konce 15. století pokoušel císař Maxmilián I. budovat jako centrálně řízenou "Svatou říši římskou národa německého".¹⁴ Říšské zákony a usnesení říšského sněmu (nové stavovské instituce

¹³ Alfred SCHRÖCKER, *Die Deutsche Nation* (Beobachtungen zur politischen Propaganda des ausgehenden 15. Jahrhundert), Lübeck 1974, s. 137-141; Herfried MÜNKLER, *Nation als politische Idee im frühneuzeitlichen Europa*, in: K. GARBER (Hg.), *Nation und Literatur*, s. 56-86; Hagen SCHULZE, *Deutschland in der Neuzeit*, in: Almut BUES – Rex REXHEUSER (Hgg.), *Mittelalterliche nationes – neuzeitliche Nationen* (Probleme der Nationenbildung in Europa), Wiesbaden 1995, s. 103-120.

¹⁴ Jaroslav PÁNEK, *Der böhmische Staat und das Reich in der Frühen Neuzeit*, in: Volker PRESS (Hg.), *Alternativen zur Reichsverfassung in der Frühen Neuzeit?* Schriften des Historischen Kollegs Kolloquien 23, Oldenbourg 1995, s. 169-178; Alexander BEGERT, *Böhmen, die böhmische Kur und das Reich vom Hochmittelalter bis zum Ende des Alten Reiches* (Studien zur Kurwürde und zur staatsrechtlichen Stellung Böhmens), Historische Studien, Band 475, Husum 2003, s. 593-594; Jaroslav PÁNEK, *Břemeno politiky. Raně novověká Svatá říše římská v proměnách moderní české historiografie*, in: Jan KLÁPŠTĚ – Eva PLEŠKOVÁ – Josef ŽEMLIČKA (red.), *Dějiny ve věku nejistot* (Sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka), Praha 2003, s. 187-200; nejnověji k této problematice Petr VOREL, *Říšské sněmy a jejich vliv na vývoj zemí Koruny české v letech 1526-1618*, Pardubice 2005.

vzniklé až roku 1495) se českých zemí vůbec netýkaly¹⁵ a na domácí politické scéně nehrála národnostně německá část stavovské obce významnější roli. Aktivní znalost němčiny byla sice i mezi českou šlechtou té doby běžná (soudobé příručky k výchově mladých českých aristokratů doporučují naučit se německy a latinsky),¹⁶ ale hlavním domácím diplomatickým jazykem se stala jednoznačně čeština.

Z hlediska politicky aktivních složek vládnoucí vrstvy se Čechy a Morava staly koncem 15. století zeměmi jazykově českými, bez ohledu na realitu etnického složení obyvatelstva. Sami čeští a moravští páni si byli dobře vědomi své stavovské výlučnosti i skutečnosti, že počet privilegovaných panských rodů je relativně malý a že v důsledku nějakého vnějšího mocenského zásahu může být národní integrita této vrstvy snadno narušena během jediné generace (k tomu následně skutečně došlo v průběhu první poloviny 17. století). Koncem 15. století však takové nebezpečí nepocítovali ze strany šlechty rakouské nebo říšské. Namísto dřívějšího tradičního "národního nepřítele" v podobě cizinců z jazykově německého prostředí je v jagellonské době výrazněji akcentován rozpor česko – uherský.¹⁷

Obavy z politického vlivu uherské šlechty vyplývaly jak ze samotné existence česko-uherské personální unie, jejíž mocenské centrum se od roku 1490 nalézalo v Budíně, tak ze skutečnosti, že stále zůstávaly nevyřešeny okolnosti formálního rozdělení zemí Koruny české na část českou a uherskou. Ani v tomto případě nešlo jen o otázku zemské příslušnosti (mateřský jazyk části hornouherské šlechty byl tehdy vnímán jako zemsky vymezená varianta společného obecně srozumitelného západoslovanského jazyka, podobně jako stále ještě i polština), ale výslovně "uherského jazyka", kterým je myšlena maďarština jako hlavní zemský jazyk politicky vlivné uherské magnaterie.

V tehdejších Uhrách, národnostně velmi pestrých, sice fungovala jako úřední dorozumívací jazyk latina, ale u budínského dvora své zájmy prosazovali především magnáti z řad jazykově maďarské aristokracie, kteří získávali v šedesátých a sedmdesátých letech 15. století rozsáhlé majetky na Moravě. Starou rodovou šlechtu na Moravě tvořilo jen několik rodin, proto usazování většího počtu uherských magnátů, kteří se tak stávali příslušníky zemské obce moravské, vnímali Moravané jako ohrožení svých národních zájmů. Odvrácení takového nebezpečí bylo podle mého názoru hlavním důvodem exaktního vymezení panského stavu na Moravě již roku 1480. V Čechách bylo nebezpečí silícího uherského vlivu pocíťováno až po roce 1490, proto dochází podle moravského vzoru k uzavření panského stavu až koncem 15. století.

¹⁵ P. VOREL, *Říšské sněmy*, s. 29–43.

¹⁶ Petr VOREL, *Dítě na aristokratickém dvoře na počátku raného novověku podle představ Viléma z Pernštejna ("Naučení rodičům" a jeho obsahová interpretace)*, in: Tomáš JIRÁNEK - Jiří KUBEŠ (edd.), *Dítě a dětství napříč staletími* (2. pardubické bienále 4.-5. dubna 2002), Scientific Papers of the University of Pardubice, series C, Faculty of Humanities, Supplementum 5 (2002), Pardubice 2003, s. 13–48.

¹⁷ Josef PETRÁŇ, *Stavovské království a jeho kultura v Čechách (1471–1526)*, in: *Pozdně gotické umění v Čechách*, Praha 1984, s. 14–72.

Vytváření jazykové výlučnosti na české politické scéně nastalo ve stejné době, kdy se politická elita země dohodla na kompromisním řešení náboženských rozporů. Dohoda z roku 1485 (tzv. Kutnohorský náboženský mír) potvrdila rovnoprávnost obou zemských konfesí (katolické a utrakvistické) a zakazovala vrchnostem usilovat o násilnou změnu víry svých poddaných. Předmětem sporů a dalších jednání zůstávala otázka vztahu k římské kurii a budování církevní správy, ale na vrcholné politické úrovni se již případné rozpory mezi katolíky a kališníky neobjevují jako prvořadý problém. Tím samozřejmě není řečeno, že uzavřením smlouvy z roku 1485 ustaly v Čechách náboženské rozpory. Jejich hlavní těžiště se však přesunulo na úroveň vnitřního života jednotlivých královských měst a na úroveň jednotlivých farností. Pro vládnoucí vrstvu aristokracie bylo politické řešení starých náboženských rozporů výhodným kompromisem a vyhovovala jí také faktická likvidace pevného hierarchického systému církevní správy.¹⁸

Vzhledem ke katolické náboženské orientaci královského dvora byli však na funkce nejvyšších zemských úředníků z řad českého panstva cíleně dosazováni katolíci, přestože většina domácí šlechty se hlásila k utrakvismu. Takové rozložení sil zaručovalo poměrně stabilní mocenskou rovnováhu, v níž se katolická menšina díky postavení svých politicky vlivných předáků nemusela obávat represí ze strany jinověrců.

Kutnohorský náboženský mír se netýkal Jednoty bratrské, jež v době jeho vzniku představovala nepříliš významné náboženské hnutí, které mělo ve svém programu mimo jiné i sociální izolaci. Tato situace se postupně měnila od poslední dekády 15. století, kdy vnitřní reforma Jednoty bratrské umožnila jejím členům aktivní účast na společenském životě a vytvořením vlastní církevně-správní struktury, nezávislé na římské kurii, nabídla i šlechtické vrstvě novou dimenzi duchovní kultury, vyrůstající z domácích tradic. Na rostoucí vliv a oblibu Jednoty bratrské, která nalézala stále více příznivců i mezi vyšší šlechtou, reagoval panovnický dvůr v letech 1503-1508 zákazy jejího působení.

Vztah k Jednotě bratrské se stal na počátku 16. století novým faktorem české nábožensko-politické scény. Většina stavů na zemském sněmu roku 1508 formálně potvrdila, že činnost Jednoty bratrské je v rozporu s platnými náboženskými zákony. Podstatná část významných pozemkových magnátů (bez ohledu na konfesijní příslušnost) však zároveň znemožnila realizaci účinných sankcí proti jednotě na svých panstvích, neboť v takovém postupu viděla ohrožení svých stavovských výsad. Princip náboženské tolerance, formulovaný v podobě „nadkonfesijního křesťanství“, se stával jednou z důležitých politických opor domácího panstva, neboť znemožňoval panovníkovi využít náboženské perzekuce nebo systému

¹⁸ Jaroslav PÁNEK, *The Religious Questions and the Political System of Bohemia before and after the Battle of the White Mountain*, in: R. J. W. EVANS – T. V. THOMAS (ed.), *Crown, Church and Estates. Central European Politics in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, London 1991, s. 129-148.

církevní správy k prosazování centralizační panovnické politiky, o což se později v průběhu své vlády pokoušel král Ferdinand I. Habsburský.

V roce 1508 sice nebylo možné kvůli Jednotě bratrské porušit dříve pracně dosažený náboženský kompromis mezi katolíky a utrakvisty, ale zároveň bylo zapotřebí přizpůsobit se nové situaci. Reakcí na formální zákaz činnosti Jednoty bratrské v Čechách se stala její faktická tolerance bez ohledu na platné náboženské zákony a nepsaná společenská norma, garantovaná národnostně českou zemskou aristokracií, podle které náboženství do politiky nepatří. Na tom se v přátelské diskusi shodli katolický magnát a nejvyšší hofmistr Království českého Vilém z Pernštejna s Tůmou Přeloučským, jedním z předáků Jednoty bratrské, počátkem 16. století.¹⁹

K úspěšné kariéře na české politické scéně přelomu 15. a 16. století potřeboval domácí velmož kromě dostatečného jmění, pozemkového majetku a stavovské příslušnosti také předpoklady národnostní a konfesijní. Nejvýhodnější pozice měl příslušník starého panského rodu, rodilý Čech a nábožensky tolerantní katolík. Těmto požadavkům se postupně přizpůsoboval i Vilém z Pernštejna, moravský velmož z tradičně utrakvistického rodu, působící ve službách uherského krále, který si od roku 1490 cíleně budoval novou politickou kariéru v Království českém.

Osobní postoj Viléma z Pernštejna k otázce nacionality a náboženství měl na přelomu 15. a 16. století velkou váhu a hrál v soudobých Čechách jednoznačně precedentní roli. Pan Vilém patřil mezi nejvyšší zemské úředníky, vládl největšímu pozemkovému majetku v Čechách a na Moravě²⁰ a byl v osobních přátelských vztazích s králem Vladislavem Jagellonským. Měl neocenitelné politické zkušenosti z mládí, znal dobře habsburský dvůr starého císaře Fridricha III., jako vojevůdce ve službách Matyáše Korvína bojoval po celé střední Evropě a byl schopen osobně se domluvit jak s uherskými grófy, tak s vratislavskými Němci. Jeho stanovisko nebylo názorem nevzdělaného zbohatlíka, kterého náhoda a štěstí vynesly na výsluní, ale vyjadřoval zkušenost světa znalého politika, který dokázal výstižně analyzovat a předvídat možné následky budoucího vývoje. V průběhu 16. století se některé z jeho obav skutečně naplnily, nejprve ovšem ty, které se týkaly rodinných financí a hospodaření jeho potomků.²¹

¹⁹ Petr VOREL, *Život na dvoře Viléma z Pernštejna*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (=Opera historica 7), s. 331-360; TÝŽ, *Páni z Pernštejna (Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy)*, Praha 1999, s. 124-127.

²⁰ Petr VOREL, *Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna v 15. – 17. století*, in: TÝŽ (red.), *Pernštejnové v českých dějinách (Sborník příspěvků z konference konané 8. – 9. 9. 1993 v Pardubicích)*, Pardubice 1995, s. 9-76.

²¹ Petr VOREL, *Zánik aristokratického dvora pánů z Pernštejna v Pardubicích v roce 1550*, in: *Poddanská města v systému patrimoniální správy (Sborník příspěvků z konference v Ústí nad Orlicí 12. – 13. září 1995)*, Ústí nad Orlicí 1996, s. 70-77.

V otázce nacionality a konfesionality dospěl k poznáním, která pak důsledně podporoval a prosazoval v praxi. Hlavní nebezpečí pro budoucí vývoj země viděl z tohoto hlediska v rostoucím vlivu uherské magnaterie a v možném návratu náboženské nesvornosti, vyvolané novými reformačními impulsy, překračujícími dosah Kutnohorského náboženského míru. V obnovení konfesijních sporů viděl s předstihem celého století velké nebezpečí, které by mohlo vést i ke ztrátě národní suverenity: „... na to radši myslíte, abyste lidi v svornost uvodili, nežli jedněch proti druhým popouzeli. Toho jest jistě třeba, nechceme-li šeredně v nějaké zahynutí přijíti a v roztržení, a strach snad i jiným národům poddání býti...“.²²

Cestu k odvrácení nebezpečí odnárodnění vládnoucí vrstvy spatřoval právě ve vytvoření právně vymezeného panského stavu, u jehož zrodu stál na Moravě i v Čechách, a v cílené spolupráci Čechů a Moravanů, tvořících jeden národ na základě jazykového hlediska. Jeho definice národa je obsažena v jednom z listů moravským stavům: příslušníkem českého národa je každý rodilý Čech, ať již žije v kterékoli zemi.²³

Cestu k odvrácení ničivých náboženských válek viděl v široké náboženské toleranci poskytnuté všem společenským vrstvám a v důsledném nadřazení vrchnostenské moci nad církevními strukturami. Prosazoval stanovisko, že povinností každé vrchnosti je zajistit vlastním poddaným náboženskou svobodu bez ohledu na autority církevní hierarchie a sám v praxi dával příklad, jak mají vrchnosti vůči svým poddaným jiné víry postupovat. A tak zatímco v královských městech, kam vliv panského stavu nesahal, náboženské napětí přetrvává a dochází k jejich postupné konfesionalizaci, rychle rostoucí síť poddanských měst první čtvrtiny 16. století poskytuje v Čechách a na Moravě útočiště nejen Jednotě bratrské, ale i křesťanům dalších jinde perzekuovaných věroučných směrů. Díky této nábožensko-společenské normě dokázala domácí aristokracie bez zjevných rozporů absorbovat i první vlnu luteránské reformace, i když i ona vybočovala z rámce zákonných náboženských norem.²⁴

²² Vilém z Pernštejna v listu administrátorovi strany podobojí Václavu Šišmánkovi z 13. července 1520 (AČ I, č. 69, s. 123-124).

²³ Vilém z Pernštejna ve své definici jednoznačně rozlišuje termíny „země“ (království, markrabství) a „národ“ (lidé jednoho jazyka, ať již žijí v kterékoli zemi). V dochované Vilémově korespondenci je otázce národnostní věnována pozornost poměrně často, nejzřetelněji však jeho názory vyjádřuje list moravským stavům z 27. září 1518, v němž Moravany nabádá, aby zachovali svornost s Čechy (AČ XVI, č. 120, s. 70-71).

²⁴ Tento příspěvek je českou verzí referátu předneseného na mezinárodní konferenci „Confession and Nation in the Era of Reformations“, konané v rámci jednání Fóra britských, českých a slovenských historiků v březnu 2004 v Pardubicích.

Summary:

Nationality and Confession in Political Life of Jagellonian Bohemia

The issues of nationalism and confession in Bohemian medieval and Early Modern periods presented a significant history-forming element of a long-term nature. The author focuses on the period at the break of the 15th and 16th centuries characterized by significant changes in given field of interest. In regard to the perception of nationality, the temporary Bohemian establishment started to feel a threat to national interest from Germany (Holy Roman Empire, the *Reich*), despite the notion of a nation as a significant state-forming element is, at the same time, being determined in neighbouring Germany within the empire reform under Maximilian I. The author explains such an apparent discrepancy by the fact that in the Bohemian political atmosphere at the end of the 15th century, the Czech character of the establishment was pursued, Czech language became an official language and the Bohemian Kingdom was legally separated from the *Reich* (1486) by a corporative decision of domestic aristocracy. Domestic aristocracy started to observe a greater danger from the side of Hungarian aristocracy that was becoming more influential due to the transfer of royal court to Buda (German: Ofen), and due to the increased land ownership in Czech lands. This was one of the reasons why Moravian (1480) aristocracy, followed by the Bohemian noblemen (1500), approaches the formation of a precise definition of nobility, that time vastly formed by Czech families. Religious Conciliation in Kutná Hora (1485) represented a landmark in the development of domestic religious scene. This political agreement made it possible to separate political component from the confessional one. Consequently, a social standard prevailed in the establishment, where the social status and nationality of an aristocrat were preferred to the confession despite the confession was formally outlawed (such as *Jednota bratrská* = the Union of Brethren). This principle was considered fundamental in the creation of a so called “super-confessional Christianity”. The author applies the model on Vilém of Pernštejn (1437-1521), an aristocrat who used his wealth and exceptional political power in the country to form a significant precedent in terms of nationality and confession, fundamentally affecting contemporary social standards.

